

BİBLİYOGRAFYA :

Wensinck, *el-Mu'cem*, "hdb", "İhy" md.leri; *Miftâhu künûzi's-sünne*, "lihye" md.; *el-Muwaftâ*, "Câmi", 52-55; İbn Mâce, "Tahâret", 8; Ebû Dâvûd, "Tahâret", 29-33, "Tereccül", 16, "Libâs", 88; Nesâî, "Tahâret", 10-11, 15, "Zinet", 1-2; Hat-tâbî, *Me'âlimü's-sünen* (nşr. M. Râgıb et-Tabbâh), Halep 1351/1932, I, 31; Gazzâlî, *İhyâ*, I, 144; İbn Hacer, *Fethü'l-bârî* (Sa'd), XXII, 119; Şevkânî, *Neylül-evtâr*, I, 129-133; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr* (Kahire), II, 418; VI, 405; Ebû Bekir b. Muhammed ed-Dimyâtî, *Hâşiyetü'l'âneti't-tâlibin*, Kahire 1356/1938, II, 340; M. Ebû Zehre, *Uşûlü'l-fıkıh*, Kahire, ts. (Dârü'l-fikri'l-Arabî), s. 35; Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-ahvezi* (nşr. Abdurrahman M. Osman), Kahire 1384/1964, V, 433; Enver Baytan, *Saç, Sakal ve Büyük Hakkında Dinî ve Sıhhi Taasıyeler*, İstanbul 1968; Cezîrî, *el-Mezâhibü'l-erba'a*, II, 44-46; Mahmûd Şeltût, *el-Fetâvâ*, Kahire 1403/1983, s. 227-229; Ahmed eş-Şerebâsî, *Yes'elüneke fi'd-dîn ve'l-hayât*, Beyrut 1980, III, 23-25; M. Zekeriyâ Kandelevî, *Vücübü'l'â'âli'l-lihye* (nşr. Ferîd b. Emîn Hindâvî), Beyrut 1988; Yûsuf el-Kardâvî, *el-Helâl ve'l-harâm fi'l-İslâm*, Kahire 1988, s. 92-94; Muhammed b. Ahmed İsmâil, *Edilletü'tahrîmi hal-ki'l-lihye*, Kahire 1989; Abdülkerîm Zeydân, *el-Libâs ve'z-zîne fi'l-İslâm*, Beyrut 1425/2004, s. 67; Muhtittin Uysal, *Peygamber Günlerinde Giyim Kuşam ve Süslenme*, Konya 2004, s. 220; *Saç Kitabı* (ed. Emine Gürsoy Naskali), İstanbul 2004, s. 25; Ze'ev Yeivin, "Beard and Shaving", *EJd.*, II, 356-358; Menderes Gürkan, "Saç-Sakal-Bıyık", *İslâm'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İstanbul 1997, IV, 1709-1711.

İSMÂİL YALÇIN

SAKAL-ı ŞERİF

**Hz. Peygamber'e ait
saç ve sakal telleri.**

Resûl-i Ekrem'in saç ve sakalından günümüze ulaşan teller İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Mukaddes Emanetler Dairesi ile dünyanın çeşitli yerlerindeki cami ve evlerde "lihye-i saâdet, lihye-i şerif, sakal-ı şerif" adı altında muhafaza edilmektedir. Her ne kadar bunlara genelde sakal (lihye) deniliyorsa da büyük bölümü saç teli-dir. Hz. Peygamber'in tıraşı sırasında kesilen saç ve sakal tellerini bazı sahâbiler olarak saklamıştır. Hudeybiye Antlaşması'nda müşriklerin temsilcileri arasında yer alan Urve b. Mes'ûd es-Sekafî, Mekke'ye döndükten sonra arkadaşlarına, kendisinin kistrâya, kaysere ve necâşiye elçi gittiğini, onlara halklarından hiç kimsenin ashâbının Hz. Muhammed'e gösterdiği sevgi ve bağlılığı göstermediğini, Hudeybiye'de sahâbilerin Resûl-i Ekrem'in saçından düşen bir tek teli dahi muhafaza ettiklerini söylemiştir (*Müsned*, IV, 324). Resûlullah tıraş olurken insanlar onun çevresini sarar,

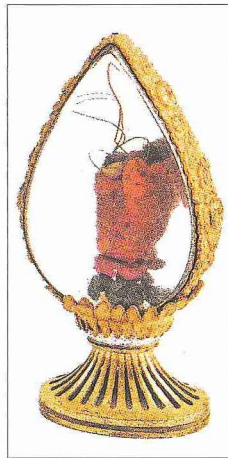
berberin kestığı saç tellerini daha yere düşmeden almaya çalışırlardı (Müslim, "Fezâ'il", 75). Vedâ haccı sırasında Resûl-i Ekrem'i Ma'mer b. Nadle el-Adevî tıraş etmiş (İbn Hacer, II, 269) ve kestığı saçları bir kısmını sahâbilere, bir kısmını da kendi ailesine dağıtması için Ebû Talha el-Ensârî'ye vermiştir (*Müsned*, III, 256; Müslim, "Hâc", 323-326). Ebû Talha'nın şahsına ayırdığı saçlar daha sonra üvey oğlu Enes b. Mâlik'e, ondan da çocuklarına ve torunlarına intikal etmiştir.

Ashaptan, tâbiünden ve mezhep imamlarından sakal-ı şerife sahip olanların ondan bereket umdukları bilinmektedir. Enes b. Mâlik, vefatı sırasında talebesi Sâbit el-Bünânî'den öldüğünde bu saç tellerinden birinin dilinin altına konulmasını istemiştir (İbn Sa'd, VII, 25; İbn Hacer, I, 127). Savaşlarda da bu saç tellerinin zafer kazanmada etkili olduğuna inananlar vardı. Hâlid b. Velîd, Yermük Savaşı sırasında düşürdüğü serpuşunun (kalensüve) ısrarla bulunmasını istemiş, bulunduğu çok sevinerek Resûl-i Ekrem'le birlikte yaptığı bir umrede insanların onun saçından bir tele sahip olmak için birbiriyle yarıştıklarını, kendisinin de o sırada alabildiği birkaç teli serpuşunun içinde taşıdığını ve o serpuşla girdiği her savaşı kazandığını söylemiştir (Ebû Ya'lâ, XIII, 106; Taberânî, IV, 104-105; Hâkim, III, 338). Muhtemelen bu rivayetten hareketle Hindistan'da, Bâbürlü ordusunun sefer sırasında en önünde giden ve hükümdarın sancağını taşıyan filin arkasından ikinci bir filin üzerinde küçük bir sandık içinde sakal-ı şerif taşınırdı (*ERE*, X, 662). Bey'atürri'dvân'a katılanlardan Ebû Zem'a el-Belevî'nin Hâlid b. Velîd gibi serpuşunda üç tel sakal-ı şerif bulunduğu, vefatında bunlardan ikisinin gözleri, üçüncüsünün dili üzerine konul-

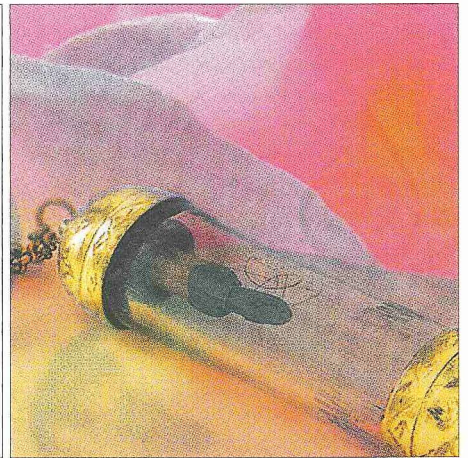
duğu söylenmektedir (Ahmed Teymur Paşa, s. 84-85). Aynı şekilde Muâviye b. Ebû Süfyân, Ömer b. Abdülazîz ve Ahmed b. Hanbel'in de vefatlarında sahip oldukları sakal-ı şeriflerle beraber gömüldükleri bilinmektedir (İbn Sa'd, V, 406; İbnü'l-Cevzî, II, 357). Enes b. Mâlik'in âzatlısının oğlu olan tâbiin âlimi İbn Sîrîn kendisinin Hz. Peygamber'e ait birkaç saç teli bulunduğunu söylediğinde Resûlullah'ın sağlığında müslüman olan, fakat onu göremeyen Kûfeli fakih Abide es-Selmânî, onun bir tek saçına sahip olmayı yeryüzünün bütün altın ve gümüşlerine tercih edeceğini belirtmiştir (Buhârî, "Vuđû", 33).

Evlîya Çelebi, Memlük Hükümdarı Kanusu Gavri'nin Osmanlılar'ın karşısında yenilmeleri halinde gemilere yüklenerek kaçırılmasını istediği mukaddes emanetler arasında bir tutam lihye-i saâdetin yer aldığını söyler (*DiA*, XXXI, 109). Ahmed Teymur Paşa da yaşadığı dönemde varlığı bilinen sakal-ı şeriflerin İslâm dünyasının hangi şehirlerinde ve bu şehirlerin nerelerinde bulunduğunu bir liste halinde kaydetmiştir (*el-Âşârü'n-nebeviyye*, s. 83 vd.). Ahmed Teymur Paşa, Sultan Mehmed Reşad döneminde Topkapı Sarayı'ndaki mukaddes emanetler arasında kırk üç adet sakal-ı şerif olduğunu ve padişahın bunlardan yirmi dördünü bazı Osmanlı belgelerine gönderdiğini, birini de İstanbul'a yaptığı ziyaret sırasında Sultan Cihan Begüm'e hediye ettiğini bildirmektedir (*a.g.e.*, s. 91, 95).

Topkapı Sarayı Müzesi Mukaddes Emanetler Dairesi'nde değerli sandıklar ve bohçalar içerisinde altın, gümüş, kristal ve porcelen mahfazalarda korunan sakal-ı şeriflerden bazıları sergilenmektedir (Envanter nr. 21/35, 48, 389, 391, 402, 457, 462). Abdülaziz Bey, İstanbul'da büyük konaklarda muhafaza edilen çok sayıda sakal-

Topkapı Sarayı
Müzesi'nde
muhafaza edilen
sakal-ı şerifler
(Mukaddes
Emanetler,
nr. 21/35, 21/457)

şerif olduğunu, bu konaklarda en üst kat-
ta yer alan küçük bir odanın mescid gibi
düzenlenerek bu odaya "lihye-i saâdet oda-
sı" denildiğini yazar ve sakal-ı şeriflerin na-
sil ziyarete açıldığını anlatır (*Osmanlı Âdet,
Merasim ve Tabirleri*, s. 248- 250).

Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan verilen bil-
giye göre 422 tanesi İstanbul'da olmak
üzere Türkiye'de 1818 adet sakal-ı şerif
bulunmaktadır. Ramazan ayının on beşin-
den sonraki gecelerde ve diğer mübarek
gecelerde sakal-ı şerif bohçaları ziyaret-
çilerin hep birlikte okuduğu tekbir ve sa-
lât-ı ümmiyye eşliğinde açılır, mahfazalar
cemaatin yoğunluk derecesine göre ya
önünden geçerken salavat getirilerek ya
da öpülerek tâzim edilir. Sakal-ı şeriflerin
ramazan gecelerinde camiler arasında do-
laştırılması da âdettir.

Mânevî yüceliş ve kurtuluşa erişme, hak
dine bağlanmaya, iyi davranışlarda bulun-
maya, kusurların telafisi ve eksiklerin ta-
mamlanması azminde bulunmaya bağlı-
dır. Bu husus Kur'an'da Allah'a ve resulü-
ne itaat, Allah'ı ve resulünü sevmek şe-
klinde ifade edilmiştir. Hz. Peygamber'in
hırkası, sakalı vb. şeyler, asıl kurtuluş yo-
lunu hatırlatıcı birer uyarıcı olup bunlar
sayesinde müminin gönlünde tazelenen
duygular onun davranışlarını olumlu yöne
çevirdiği takdirde makbul sayılır. Aslın-
da Kâbe'nin de icra ettiği fonksiyon buna
benzemektedir. Bu tür varlıklara izâfe edi-
len kudsîyet kuddûs olan Allah'a yönlendi-
rilmesi mânasına alınmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, III, 256; IV, 324; İbn Sa'd, *et-Tabakâât*,
III, 505- 506; V, 406; VII, 25; Ebû Ya'lâ el-Mevsilî,
Müsned (nşr. Hüseyin Selîm Esed), Dimaşk-Bey-
rut 1409/1988, XIII, 106; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*
(nşr. Sıdkî Cemîl el-Attâr), Beyrut 1415/1995, X,
253-255, 260-262; Taberânî, *el-Mu'cemû'l-kebir*
(nşr. Hamdî Abdülmeccid es-Seleff), Beyrut, ts.
(Dâru İhyâi't-türâsî'l-Arabî), IV, 104-105; Hâkim,
el-Müstedrek (Atâ), III, 338; İbnü'l-Cevzî, *Şıfâ-
tû's-şafve*, II, 357; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), I,
127; II, 269; Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-
nihâye* (nşr. Ahmed Ebû Müslim v.dğr.), Beyrut
1405/1985, IV, 171; *Tecrid Tercemesi*, VI, 158,
159, 160, 161; Abdülhay el-Kettânî, *et-Terâtibü'l-
idâriyye* (Özel), II, 326; Ahmed Teymur Paşa, *el-
Âşârü'n-nebeviyye*, Kahire 1971, s. 81, 82, 83,
84-85, 86, 87, 88, 89 vd., 92, 93, 94, 95, 96; Ab-
dülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri*
(Hz. Kazım Ansan – Duygu Arısan Günay), İstan-
bul 2002, s. 248-250; Hilmi Aydın, *Pavilion of the
Sacred Relics Topkapı Palace Museum, İstan-
bul, The Sacred Trusts* (trc. Ali Köse v.dğr.), İstan-
bul 2004, s. 102 vd.; Vincent A. Smith, "Relic
(Muhammadanism)", *ERE*, X, 662; Nurhan Ata-
soy, "Lihya-yi Şerif", *Eİ²* (İng.), V, 761; Nebi
Bozkurt, "Mukaddes Emanetler", *DİA*, XXXI,
108, 109.

NEBİ BOZKURT

SAKÂLİBE

(الصقالبة)

Ortaçağ İslâm kaynaklarında
Slavlar'la Slav kökenli kölelere
verilen isim.

Sakleb kelimesinin çoğulu olan **sakâlibe**
(Saklebîler), Avrupa'nın doğusu ve güne-
yi ile Asya'nın kuzeyinde yaşayan insanları
tanımlamak için kullanılan Grekçe s(k)lâbos
(Slav, Sloven) isminin Arapçalaştırmış şek-
lidir. S(k)lâbos, Ortaçağ'da Avrupa'ya göç
eden kalabalık Slav kitlelerinin köleleştiril-
mesi sebebiyle zaman içerisinde "s(k)lave"
şeklinde köle anlamını da kazanmıştır. Baş-
ta Endülüs olmak üzere Ortaçağ İslâm dün-
yasına çok sayıda Avrupa menşeli kölenin
getirilmesi sonucunda sakâlibe ismi ge-
nelde Slavlar, özellikle de orduda ve diğer
hizmetlerde kullanılan Slav kökenli köleler
için kullanılmıştır. Bu kölelerin bir kısmı
haremlerde görevlendirilmek üzere henüz
İslâm ülkelerine gönderilmeden önce tüc-
carlar tarafından hadim edildiklerinden sa-
kâlibe terimi "beyaz hadim" anlamını da
kazanmıştır.

Ortaçağ İslâm müelliflerinden Yâkût el-
Hamevî, Sakleb ırkının Konstantiniye ile
Bulgar (İdil-Ural bölgesi) arasında yaşadığı-
nı ifade ederken (*Mu'cemû'l-büldân*, III,
416) Mes'ûdî, Hazar bölgesinde oturduk-
larını ve bir kısmının putperest, bir kıs-
mının hıristiyan olduğunu söylemekte ve
onları daima Ruslar'la birlikte anmaktadır
(*Mürûcû'z-zeheb*, I, 201-202, 444; II, 3-5).
Sakâlibenin vatani, hayat tarzı ve âdetle-
ri hakkında ayrıntılı bilgiler veren Bekrî-
ye göre onların oturduğu yerler Bulgar,
Breslau (Wroclaw), Prag, Bohemya, Krakow
ve Polonya'dır (*el-Mesâlik*, I, 330-333). İs-
lâm kaynaklarında birbirleriyle sürekli mü-
cadele içinde yaşadıkları belirtilen sakâli-
benin toprakları soğuk, karanlık, uçsuz bu-
caksız ormanlar ve meralarla kaplı, ken-
dileri de soluk beyaz ve güneşte kaldığın-
da kırmızıya çalan tenli ve sarı saçlı şek-
linde tanımlanmaktadır. Bunlar hakkında
daha çok köle ve kürk ticareti münasebe-
tiyle bilgi verilmektedir.

İslâm ve Bizans kaynaklarında Bizans
topraklarında yaşayan sakâlibenin müs-
lumanlara karşı sınırları korumakla görev-
lendirildiği, bir kısmının onların tarafına
geçtiği ve Kuzey Suriye'ye yerleştirildiği
kaydedilmektedir (Theophanes, s. 48;
Mes'ûdî, III, 472). Theophanes ayrıca, Bi-
zans ordusunun seçkin birliklerinde görev
yapan 20.000 Slav'ın Halife Abdülmelik b.

Mervân tarafına geçerek Emevî ordusun-
da yer aldığını söylemektedir (*The Chro-
nicle*, s. 64-65). III. (IX.) yüzyıl başlarından
itibaren Abbâsî ordularında köle kökenli
yabancı askerlerin (gulâm / memlûk) istih-
damının yaygınlaşmasıyla birlikte sakâli-
benin de orduya alındığı görülmektedir.
Son Ağlebî emîri III. Ziyâdetullah'ın 1000
sakâlibe hadımı vardı; Fâtımîler de Ağlebî-
ler'in sakâlibe birliklerinin bakiyelerini istih-
dam etmişlerdi. Fâtımîler adına Mısır'ı
ele geçiren ve Slav kökenli kumandanların
en meşhuru olan Cevher es-Sikillî'nin or-
dusunda bir sakâlibe birliği mevcuttu. IV.
(X.) yüzyıl coğrafyacılarından İbn Havkal,
Sicilya'da Palermo şehrinde dört mahalle
bulduğunu ve bunlardan birinde daha
çok sakâlibenin oturduğunu kaydeder (*Şû-
retü'l-arz*, s. 119).

Sakâlibenin Endülüs'te II. (VIII.) yüzyıl
ortalarından itibaren hizmete alındığı bi-
linmektedir. Cârîyeler, harem ağaları ve hiz-
metkârların yanı sıra özellikle sultanların
saraylarından sorumlu muhafızlar sakâli-
be arasından seçilmekteydi. Emevî Emîri
I. Hakem'in muhafız birliğinde çok mik-
tarda sakâlibe bulunuyordu. Endülüs'te
sakâlibeye asıl önem veren hükümdar, Ab-
bâsîler'in köle kökenli yabancı askerlerden
oluşan ordularını örnek alan III. Abdurrah-
man'dır. Sakâlibenin cesaret ve sadakati-
ni takdir eden III. Abdurrahman ordudaki
Berberî birliklerini dengelemek amacıyla
muhafız birliğini onlardan kurmuş ve bu
askerlerin sayısı kısa zamanda 4000'i bul-
muştu. III. Abdurrahman'ın 327 (939) yı-
linda Necâ adında bir saklebi Léon Krallı-
ğı'na yapılacak sefere başkumandan tayin
ettiği bilinmektedir. II. Hakem dönemi-
nde sakâlibeden vezirlik gibi önemli
mevkilere ulaşanlara rastlanmaktadır. II.
Hakem'in ölümünün (366/976) ardından
kendi istedikleri hânedan mensubunu tah-
ta çıkaracak kadar güçlenmelerine rağmen
Endülüs'te sakâlibe sayısı hiçbir zaman
15.000'i aşmamıştır.

Endülüs'ün mülûkû't-tavâif devrinde sa-
kâlibe birliklerinin kumandanlarından bazı-
larının beylik kurduğu görülmektedir. Bun-
lardan Hayrân el-Âmirî es-Saklebi Meri-
ye'de (Almeria), Mücâhid el-Âmirî el-Mu-
vaffak Dâniye'de (Denia) ve Sâbûr es-Sak-
lebi Batalyevs'te (Badajoz) hüküm sürmüş-
tür. Turtûşe (Tortosa) ve Belensiye (Valencia)
beyliklerinin kurucuları da sakâlibe köken-
lidir. Bu dönemde Endülüs'te temayüz
eden sakâlibe liderlerinin en önde geleni
Dâniye hâkimi Mücâhid el-Âmirî'dir. Kur-